

— CERRAH OLARAK İBN SİNA —

Ismail Kayabali*

9. Yüzyıldan 13. yüzyıla kadar dünyanın en geniş ilim alanlarından birinin Türk-İslâm Dünya'sında gelişmiş olduğu görülür; birçok kültür eserleriyle çok değerli buluşlar, Türk-İslâm Dünya'sında fikir çalışmalarının ne kadar mükemmel olduğunu göstermektedir. Bundan başka Hristiyan BATI üzerindeki ÇOK BÜYÜK OLAN ETKİ'lerini de ispatlayarak Müslümanların bu konularda BATI'NIN HOCALARI olduğu görüşünü doğrular (4,5,9,11).

Bu çalışmalar sayesinde 8. yüzyıldan itibaren «TÜRK-İSLÂM TIBBİ GELİŞMESİ» başlayarak 12. yüzyıla kadar devam etmiş, Türk hekimlerinin elinde tıp, o zamana kadar ulaşılmamış en yüksek seviyeye çıkmıştır. Bu çağ hekimleri sönmekte olan BİÇİMSİZ Yunan lambasından parlak bir meş'ale tutuşturularak 8. - 11. yüzyıllarda tıp mesleğini kutsallık ve önem bakımından tarihin bütün çağlarının üstüne çıkardılar (16).

İslm fütûhatı rönesans'ın entellektüel koşullarını yarattı, Hellenizm'in ilmi ve teknik buluşları, bu yeni uygarlık sayesinde uygulama alanları buldu. Türk-İslâm hekimleri, eski yunanlıların hiç bilmedikleri yollara koyuldular ve bu şekilde tıbbın gelişmesinde büyük oranda katkıları oldu. İslâm, Yunan tıbbının çok yetersiz, yanlışlarla dolu, adeta ÇOCUKÇA olduğunu HAYRETLERLE görerek geliştirmiştir. Çünkü yunan hekimleri fikirlerini basitlik ve açıklıkla anlatmaya değil, aksine kişisel bir terminoloji ve stil yaratmaya önem vermişlerdir (4).

İbn Sina bu çağlarda Bağdat Halifeliğinde yetişen Türk filozof ve hekimlerinden biridir. Biz burada onun cerrahlık yönünü ele alacağız ve kendisini yalnız bir hekim olarak kabul edeceğiz.

* A.Ü. Tıp Fakültesi Genel Cerrahi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi.

I. HAYATI :

980 yılında Batı Türkistan'da Buhara yakınlarında Afşana'da doğan İbn Sina, daha 16 yaşındayken doktor olarak büyük bir isim yapmıştır. O sırada hasta olan Buhara Sultanı Nuh Bin Mansur'un tedavisinde gösterdiği başarının karşılığı olarak sarayın zengin kütüphanesinde inceleme yapmasına izin verilmiştir. Bu sayede herkesin kolaylıkla bulamayacağı bir çok orjinal kaynakları okuyarak 18 yaşında çağının bütün ilimlerini öğrenmiştir (25).

20 yaşındayken koruyucusu Samanoğulları Devleti hükümdarının ölümüyle başlayan kargaşalıklardan korunmak için Buhara'dan göçmüş ve çağın büyük ilim hayranlarından Harzemşah Sultanı Ali bin Ma'mun'un sarayında çalışmalarını devam ettirmiştir. Bu sırada kendisiyle birlikte çalışmakta olan El-Biruni ile yaptıkları ilmi tartışmalar çok ünlüdür (10).

Fakat Samanoğulları tahtına çıkan Gazneli Mahmud'un kendisine rahat vermeyeceğini anlayarak kısa bir süre sonra Cüzcan şehrine göçmek zorunda kaldı. Burada ünlü kitabı «El-Kanun»un 1. bölümünü yazmıştır (10).

Büveyh oğullarından Mek El-Davla'nın melankoli hastalığını tedavi için çağırıldığı Rey'de, ayrıca Isfahan ve Hemedan'da El-Kanun'u tamamladı (25). Daha sonra Büveyh sultanı Şams Al-Davla'nın kuluç (rumatizma) hastalığını iki defa başarıyla tedavi etmiş ve iki defa «Şeref ül-Mülk» unvanıyla vezir olmuştur. Buna rağmen politik faktörler yüzünden hapse girmekten de kurtulamamıştır (25).

21.6.1037 tarihinde 57 yaşında ölmüştür. Ölüm sebebinin mide kanseri, amipli dizanteri veya kronik bir zehirlenme olabileceği düşünülmektedir (2). Bu kısa ömrü içinde 276 kitap yazarak bütün dünyayı 600 yıl etkisi altında tutmuş, 100'den çok tıbbi ve felsefi eser bırakmıştır (1).

II. CERRAHİ YÖNÜNDEN «KANUN» :

A. Tanımlama :

İbn Sina'nın yazmış olduğu bütün kitapların en önemlisi «KANUN Fİ-EL-TİBB (CANON)» dir. Şimdiye kadar 137 defa tercüme edilmiş olan bu kitap, birçok benzerlerinden çok daha uzun bir süre kendi alanında tek olarak kabul edilmiştir. Bir milyon kelimedenden çok içeriği ile çağının bütün tıp bilgisini ihtiva etmekte, eski olduğu kadar da çağ-

daş sayılmaktadır. Batılı yazarların ısrarla üzerinde durdukları Kanun'un 1969 yılında yapılan son İngilizce tercümesinde önsözünde şunlar yazılıdır :

... BİN YILLIK OLAN BU KİTAP HALÂ KULLANILMAKTADIR» (19, 20).

Kanun, ilk defa Tokatlı Mustafa Efendi tarafından 1766'da Türkçeye çevrilmiştir; orjinal 3 örnek, İstanbul'da Süleymaniye; Koca Ragıp Paşa ve Topkapı Sarayı Kütüphanesinde bulunmaktadır (12). İstanbul'da çeşitli Kütüphanelerde 66 orijinal olmayan nüsha daha vardır. İstanbul Kütüphanelerindeki İbn Sina kitaplarının sayısı 233'tür (30). Ayrıca Kanun'un 1613 tarihinde İstanbul'da latince olarak basılmış olduğu da bilinmektedir. Bu baskının bir örneği halen Manisa Halk Kütüphanesinde bulunmaktadır (18).

KANUN, 5 büyük bölüme ayrılmıştır :

1. Bölümde elementler, sıvılar, karakterler ve ruhi yapılar, anatomi, hastalıkların sebebi ve belirtileri, sağlık kuralları, profilaksi ve tedavileri yer almıştır.

2. Bölüm, bir çeşit fihristtir.

3. Bölümde organların anatomi ve hastalıklarıyla (patolojik anatomi) belirtileri (klinik) bulunur.

4. Bölüm ateşler, prognosis ve krize ayrılmıştır; terleme, ülserler, cerrahi hastalıklar, traumatoloji, toksikoloji, dermatoloji ve kozmetikler de buradadır.

5. Bölüm ilaç ve tedavilere ayrılmıştır. Farmakope'sinde 760 çeşitli ilaç bulunmaktadır.

B. İbn Sina'nın Stomatolojik Cerrahisi :

İbn Sina'nın stomatolojik cerrahi konusundaki görüşleri ve buluşları Kanun'un 3. Bölümü ve ağız anatomi'sinin 1. Bölümünde bulunmaktadır. Bu bölümdeki buluşlarının en önemlisi şunlardır.

1. Yüzyıllarca sonra tanınacak olan «Angina Ludowici (Dil altı flegmonu)» nin tanı ve tedavisini ilk olarak tarif etmiştir.

2. Allerjik ve anafilaktik dyspnee'lerde ve dil ödemlerinin tedavisinde «Trakeostomi» yi ilk defa kullanmıştır.

C. İbn Sina'nın karaciğer ve karaciğer dışı safra sistemi cerrahisi (15,21) :

1. İbn Sina plörezi, interkostal nöralji, pnömoni ve karaciğer abselerini, bugünkü anlayışımıza paralel bir biçimde, birbirinden ayrılmıştır.
2. Karaciğer anatomi ve fizyolojisini, karaciğerin kan kimyası ve chylus'un kana dönüşünü düzenlediğini çok iyi biliyordu.
3. Disseksiyonlarında (İbn Sina disseksiyon yapmak imkânını bulmuştur) mide ve barsaklardan vena'larla gelen ÖZSU'yun karaciğerde kana çevrilerek arterlere geçtiğini öğretmekteydi.
4. Su böbrekler, safra, safra kesesi ve kara pigment ise dalakla ilgiliydi.
5. Tıkanma sarılıklarını bugünkü bilgilerimize uygun biçimde ayırmıştı, prognosis'lerini biliyordu.
6. Safranın zehirli etkisi olduğunu kabul etmişti.
7. Karaciğer abselerini daha o çağlarda önce PONKSİYON, eğer başarı alınmazsa Ameliyatla tedavi ediliyordu.

Ç. İbn Sina'nın Ürolojik Cerrahisi :

İbn Sina ürolojik cerrahi ile ilgili görüşlerini «Kanun» ve «Risale-t-ün fi Def-il-Muzari'i-Kilye» adlı kitaplarında yayınlamıştır (6,7, 13).

Bu eserlerde İbn Sina'nın hem böbrek, hem de mesane hastalıklarının sistematik ve bugünkü bilgilerimize çok yakın bir şekilde incelediği görülür. Aşağıda bu sistematizasyon özet biçimde sunulmuştur.

1. İbn Sina BÖBREK HASTALIKLARI'nı 6 bölüme ayırmıştır :

- a. Böbrek zayıflığı (ptosis).
- b. Böbrek zaafiyeti (Kronik pyelonephritis).
- c. Böbrek şişleri (Tümörler) :
  - aa. Sıcak böbrek şişleri (Pyonephritis).
  - bb. Soğuk böbrek şişleri (Hydronephrosis).
  - cc. Katı böbrek şişleri (Tümörler).
- ç. Böbrek iltihabı (Pyelonephritis acuta).
- d. Böbrek yaraları.
- e. Böbrek çıbanları (Böbrek anthrax'ı).

f. Böbrek taşları : İbn Sina, yiyecek ve içeceklerin böbrek taşlarına yol açabileceğini İLK DÜŞÜNEN doktordur; bu konudaki görüşleri çağdaş fikirlere paraleldir. Böbrek koligi ve taş belirtilerini tam bir şekilde tanımlamıştır.

Böbrek taşlarının tedavisinde ağrı kesici, diüretik ve taşları harekete geçirici (biber, turp yaprağı, turp suyu, sığır eti... gibi) ilaçların kullanılmasını önermiştir.

Tedavide ilaç fayda vermiyorsa «KATETERİZASYON» kullanmıştır (Ebul-Kasım da bu metodu kullanmaktaydı. Her iki hekim de hemen hemen aynı çağlarda yaşamış olmalarına rağmen biri Bağdat Halifeliğinde, Ebul-Kasım ise İspanyada Emevi Halifeliğinde bulunuyor ve birbirlerinin çalışma ve görüşlerini bilmiyorlardı). İbn Sina, kate-terizasyon ile tedavi edilemeyen böbrek taşlarında «LİTOTRİ (LİT-HOTRİE)» kullanmıştır. Litotri (taşların kırılması) metodu ilk olarak İskenderiye'li Ammonius tarafından MESANE taşlarının tedavisinde kullanılmış, fakat tıpta ilk defa İbn Sina tarafından BÖBREK taşlarının tedavisinde uygulanmıştır (2). Bu metod, çağımıza Ultrasonog-rafi ve Laser gibi pek çok modern metodlarla yapılmaktadır. Bu du-rum da, 8-12. yüzyıllardaki Türk-İslam Tıbbının gerçekleştirdiği BAŞ DÖNDÜRÜCÜ gelişmeyi belirtmek bakımından ilginçtir.

2. İbn Sina MESANE HASTALIKLARI'nı ise 8 bölüme ayırmıştır :

a. Mesane taşları : İbn Sina, böbrek ve mesane taşlarını birbirin-den ayırmıştır. Tedavide önce ilaç ve diyet kullanır, medikal tedavi faydasız kalırsa ameliyat önerirdi. Ameliyatta önce bimanüel (anal ve urethral) kateterizasyon'la ekstraksiyon denenir, başarı alınamaz-sa anal yolla ve jinekolojik pozisyonda «litotomi» yapılmalıdır. Bu me-tod, daha sonraları Ortaçağda Avrupa'da «Frère»ler tarafından da kul-lanılmıştır (3,23).

b. Mesane şişleri :

aa. Sıcak mesane şişleri (Akut İdrar retansiyonu).

bb. Sert mesane şişleri (Prostat ca. sonucu).

c. Mesane yaraları.

ç. Mesane Ülserleri.

d. Mesanede kan pıhtılaşması.

e. Mesane zaafiyeti (Mesane felci) .

f. Mesane zayıflığı (Ptosis) .

g. Mesane iltihapları.

D. İbn Sina'nın Cerrahi İle İlgili Diğer Buluşları :

1. Akasya'nın, tıpkı mersin ağacı gibi cellulitis ve furoncle teda-visinde başarı verdiğini yazmıştır (17,22).

2. Ancak 1896'da Calot de Berck tarafından tedavi alanına sokulan doğmalık spinal kötü oluşumların (malformasyon) «Réduction forcée» ile tedavisini ilk defa İbn Sina göstermiştir (24).

3. İlk defa İbn Sina yara tedavisinde ŞARAP kullanmıştır. Şarabın yaraları iyileştirici (Antiseptik?) etkisi olduğu fikrindeydi.

4. Alcool ve H₂SO₄'ü ilk defa İbn Sina tanımlamıştır (24).

5. Doğum sırasında foetus'un uterus kontraksiyonlarıyla doğduğunu ilk defa İbn Sina yazmıştır (14).

6. Organizmanın sfenktörlerini ve fonksiyonlarını ilk olarak İbn Sina tanıtmıştır (14).

7. Kafa sinir çiftlerini ve spinal sinirleri ilk kez İbn Sina birbirinden ayırmıştır (8).

8. Peptik ulcus'un klinik belirtilerini, tedavisini, ilk defa İbn Sina çağımız görüşleri paralelinde tanıtmış ve uygulamıştır (14).

III. İRDELEME :

A. İbn Sina'nın Batı Tıbbı üzerindeki etkileri :

Batı İbn Sina'yı ölümden 100 yıl kadar sonra tanımaya başlamıştır. Kanun'un Andreas Bellunensis düzeltmeli ve Gerard de Cremona tarafından yapılan 1280 Toledo tercümesinin yeni baskısı 1556'da, 1491'de Napoli'de yapılan yahudi dilindeki çevirisi 1544'deki Venedik baskısı, 1564'te Gerard de Cremona tercümesinin yeni baskısı, 1593'te yapılan Roma tercümeleri birbirini izlemiştir. Bu şekilde Kanun 16. yüzyıla kadar 15 kere basılmıştır (27).

11. Yüzyılda Salerno Tıp Fakültesi ünlü profesörlerinden Constantin (Afrikalı) (1020 - 1087), arapça tıp kitaplarının Salerno (Sicilya) ya sokulmasına izin verince Türk-İslam tıbbı, bu arada da İbn Sina'nın eserleri, İtalya yoluyla güneyden Avrupa'ya yayılmış ve 600 yıldan uzun bir süre Batı'yı etkilemiştir (28).

12. Yüzyılda Kardinal Conrad, Montpellier Tıp Fakültesinin ilk yönetmenliğini düzenlemiştir. 1250'de Montpellier Tıp Fakültesinde öğretim amacıyla okutulmak üzere İbn Sina'nın bazı eserleriyle birlikte Kanun'u da lâtinceye çevrildi. 8.9.1309'da Papa 5. Clement Montpellier Tıp Fakültesine, tıpkı 5.9.1617'de Arşidük Albert ile Arşidüşes İsa-bella'nın Louvin (Belçika) Üniversite Rektörünü ziyaret etmeleri gibi, Rektör ve Dekan'ın ayağına giderek Profesörlerin İbn Sina'nın eserlerini lâtince'ye çevirmekle resmen görevlendirildiğini bildirmiş-

tir. 1340 tarihinde Fakülte Profesörler Kurulu Kanun'un 1. bölümünün, okutulması gereken en önemli ve en başta gelen tıp kitabı olmasını kararlaştırmıştır :

«... sera considéré, lors de la répartition des sujets d'enseignement à faire au moyen du choix ci-dessus prescrit, comme constituant l'objet d'un cours, le premier livre du CANON d'AVICENNE pris dans sa totalité...» (24).

«... Les maîtres ne pourront lire et interpreter QUE les livres et auteurs VRAIMENT APPROUVÉS comme sont Hippocrate, Galien, AVICENNE, RAZES...» (24).

O çağlarda Montpellier Tıp Fakültesinde hekimlik imtihanını başarıyla veren adaylarına 3 şey öneriliyordu (32) :

1. Yaratıcının gücünden payını almış olmak.
2. Galien'in 1. aforizma'sında belirttiği gibi çalışma konusu olan materyelin, yani İnsan vücudunun ASALETİNİ ve İBN SİNA'nın yapmış olduğu tıp ilmi tarifini anlamış olmak.
3. Sağlığı korumak ve kaybolan sağlığı geri getirmeye kendini adanmak.

Türk-İslâm tıbbının Montpellier (Güney Fransa) deki etkileri 1654' te İbn Sina'nın kitaplarının ders programlarından çıkartılmasıyla, yani ancak 17. yüzyılda silinmeye başlamıştır.

Paris Tıp Fakültesinde de 15. yüzyılda İbn Sina'nın etkileri devam ediyordu. Strasburg'da (Fransa) da durum aynıydı. Yena Tıp Fakültesi ve Üniversitesinde (Almanya) 17. yüzyılda hala Türk-İslâm etkisi devam ediyor ve İbn Sina'nın kitapları okunuyordu. Louvaine (Belçika) Üniversitesinde de bu etki 17. yüzyılda mevcuttu (24,31).

Eğer Montpellier Tıp Fakültesi Fransa'da özel bir önem kazanmışsa bunun sebebi, coğrafi yerinin Türk-İslâm etkilerini almaya çok elverişli olmasıdır. Salerno (İtalya) Tıp Fakültesi ise zaten bir Müslüman müessesesiydi. Bu Fakülte, Türk-İslâm tıbbına göre eğitim yapan ilk Hıristiyan Üniversitesidir. 3 yüzyıl süreyle Türk-İslâm tıbbının kaynağı olan bu Fakülte, Batı'nın her yanından bu ilmi öğrenmek isteyenlerin yığınlarla akın ettiği ünlü bir müessese haline geldi (29).

Bu şekilde İbn Sina tam 6 yüzyıl Batı Tıp Fakültelerinde MUTLAK BİÇİMDE hakim oldu. KANUN ise, tıbbın gerçek bir KUTSAL KİTABİ haline geldi (24).

B. Bazı Ünlü KANUN Tercümeleri :

1. Gerârdo Cremonensis, Canon Avicennae libri quinque, 1390-1395.
2. Libri quinque Canosis Medicine Aben-Ali, Prencipis fiili Sinae, Alias corrupte Avicenna, Arabice nunc primum impressi (Roma tercümesi).
3. Andreas Alpagus Belunensis, Prencipis Avicenna canonis, nannon de medicinis cardialipus et Cantica (Venedik, 1544).

ÖZET

İbn Sina (Avicenna), 980-1037 yılları arasında yaşamış ve Batı tıbbını 600 yıl etkilemiş ünlü bir Türk hekimi, büyük bir ilim adamı, düşünür ve tam bir ansiklopedist'tir. En önemli kitabı Kanun (Canon)'dur; bin yıllık olan bu kitap hala kullanılmaktadır. Avrupa Tıp Fakültelerinde 17. yüzyıla kadar resmen okutulan Kanun, tıbbın gerçek bir kutsal kitabı haline gelmiştir.

RÉSUMÉ

İbn Sina, comme un chirurgien

İbn Sina (Avicenne) est un très grand médecin Turque bien renommé; un grand homme de science, penseur et un parfait encyclopediste né en 980 et décédé en 1037 et a eu une très grande influence sur la médecine de l'Ouest pendant 600 ans. Son livre le plus important est intitulé comme Kanun (Canon); ce livre est paru il y a 1000 ans et est encore utilisable. Canon qui est servi comme un précis officiel jusqu'au 17. siècle dans les célèbres facultés d'Europe est devenu une vraie bible de la médecine.

KAYNAKLAR

1. Asimow, M.S., Evrensel bir deha İbn Sina-Avicenna, UNESCO'dan Görüş 10 : 4-8, No. 46, 1980.
2. Askoor, A.A., The contribution of Muslim scholars to medicine and medical science, The Islamic World Med. J., 1 : 49-52, No. 3 ve 50-51, No. 5, 1984.
3. Atabek, R.M., Ortaçağ tababeti, İst. Ü. Cerrahpaşa Tıp Fak. Yay., No. 42, İstanbul : 1977.
4. Campbell, D., Arabian medicine and its influence to the Middle Age, 2 cilt, Londra : 1973.

5. Durant, W/Vandiu, F., Histoire de la civilisation, l'Age de la foie, cilt : 1, Paris : 1952.
6. Erkun, S., Tabip ve filozof İbn Sina'nın üroloji sahasındaki buluşlarından sondalar ve icani kistostomi, Türk Ürol. Derg., 2 : 269-274, 1936-37.
7. ---, Tabip ve filozof İbn Sina'nın üroloji sahasındaki buluşlarından sondalar ve icani sondalar .Büyük Türk Filozofu ve Tıp Üstadı İbn Sina, TTK yay. VII/Seri No. 1, A. Halit Kitabevi, İstanbul : 1937.
8. Gomoiu, V., İbn Sina (Avicenna), Büyük Türk Filozofu ve Tıp Üstadı İbn Sina, TTK yay. VII/Seri No. 1, A. Halit Kitabevi, İstanbul : 1937.
9. Gârasiani, J.S., Arabic medicine in the eleventh century, İslamabad : 1981.
10. Günaltay, M.Ş., İbn Sina, milliyeti, hayati, kültürü, Büyük Türk Filozofu ve Tıp Üstadı İbn Sina, TTK yay. VII/Seri No. 1, A. Halit Kitabevi İstanbul : 1937.
11. Hayrullah, A.A., Outline of Arabic contributions to medecine and the allied sciences, Amer. Press, Beyrut : 1946.
12. İbn Sina/Mustafa Efendi (Tokatlı), Tabhis et-Mathun (El-Kanun fit'tıb), İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi Hamidiye Bölümü, Kitap No. 1015; İstanbul Koca Ragıp Paşa Kütüphanesi, Kitap No. 1335; İstanbul Topkapı Sarayı Kütüphanesi Bağdat Köşkü Bölümü, Kitap No. 1016.
13. İbn Sina, Risale'ün fi def-il-Muazari'il Kilye, İstansbul Süleymaniye Kütüphanesi Cerrullah Efendi Bölümü, Kitap No. 1582.
14. Irmak, S., İbn Sina'nın keşiflerinden bazıları, Büyük Türk Filozofu ve Tıp Üstadı İbn Sina, TTK yay. VII/Seri No. 1, A. Halit Kitabevi, İstanbul :1937.
15. Mersini, M. ve Mersini, R., Gentile da foligno e il suo commento del canone di Avicenna, riguarde all'anatomia, alla clinica e alla terapia malattei del fegato, Epatologa, 14 : 195-228, 1968.
16. Osler, W (Sir), The avolution of modern medecine, Yale Ü. Press, New-Haven 1923
17. Özden, A.M., İbn Sina'nın tıbbına bir bakış, Büyük Türk Filozofu ve Tıp Üstadı İbn Sina, TTK yay. VII/Seri No. 1, A. Halit Kitabevi, İstanbul : 1937.
18. Parmaksızoğlu, İ., Türklerde devlet anlayışı (İmparatorluk Devri : 1299-1789, Başbak. Bs., No. 514, Ankara : 1982.
19. Payzın, S., İbn Sina'nın modern tıbbıa katkılarının bazıları, A.Ü. Tıp Bült., Suppl. No. 1, sa : 41-46, 1983.

20. Shan, M.H., The general principles of Avicenna's Canon of medicine, Naveed Clinic, Karaşi : 1966.
21. Shehadi, W.H., The biliary system trough the ages, Intern. Surg., 64 : 63-78, No. 6, 1979.
22. Terzioğlu, A., Antik devirlerde ve Türk-İslam kültür çevresinde kozmetik tababet, Bifaskop, 4 : 18-23, No. 10, 1983.
23. Thornwald, J., Le siêcle de la chirurgie, Presse de la cité, Paris : 1957.
24. Tricot-Royer, Les portes-flambeau de la médecine Turque, leur personnalité, Büyük Türk Filozofu ve Tıp Üstadı İbn Sina, TTK yay. VII/Seri No. 1, A. Halit Kitabevi, İstanbul : 1937.
25. Uğurlu, M.C., İbn Sina'nın yaşamı ve kişiliği, A.Ü. Tıp Bült., Suppl. No. 1, sa : 5-26, 1983.
26. Uzel, İ., İbn Sina'nın Kanun eserinin türkçe çevirisinde dış hekimliği bilgileri, idem, Sa : 69-78, 1983.
27. Uzluk, F.N., İbn Sina Eşşeyhurreis, Büyük Türk Filozofu ve Tıp Üstadı İbn Sina, TTK yay. VII/Seri No. 1, A. Halit Kitabevi, İstanbul : 1937.
28. Uzman, L., Afrikalı Konstantin, İst Serir., 29 : 141-147, 169-175 ve 181-185, 1947.
29. Ünver, A.S., Un coup d'oeil sur les relations de l'Orient avec l'Occident dans l'histoire de médecine, 21. Congrès Intern. Hist. de Médecine, Amsterdam : 1950.
30. ---, Tıp Tarihi, 1. ve 2. kısımlar, İst. Ü. Ü. yay. No. 190, İstanbul : 1943.
31. Valery-Radot, P., Un grand humaniste d'Orient, Historia, 27 : 230-235, 1960.
32. Wickersheimer, E., Le discours de réception d'un bachelier en médecine, 9 : 429, No. 6, 1910.